

כולם רבעליך

במספר ויכוחים המתגלעים במחנותינו, בעיקר בשאלות הקשורות במישרין או בעקיפין ביחס שבין ההלכה לתרבות המודרנית, חוזר ועולה אמירה שניתן לכנותה "טיעון הגדולים". במרכזו של טיעון זה עומדת התפיסה (האמיתית מן הסתם) לפיה אין כל הרבנים שווים, מכאן רוצים להסיק כי בשאלות שיש בהן ספקות גדולים, או כאשר יש חשש למדרון חלקלק, אין לסמוך על פסקיהם של רבנים "קטנים" וההכרעה צריכה להיות אך ורק בידיהם של גדולי הדור, בעלי ה"כתפיים הרחבות" שלהם ורק להם הזכות להביע דעה.

הפליא לעשות הרב בר-אלי במאמרו "רק הגדולים יכריעו" שנתפרסם בגליון מקץ של "שבת" – בעיניו גם אם מדובר ביישום של פסק מן הדור האחרון, של פוסק מכובד ביותר כרבי משה פיינשטיין, בסיטואציה הלכתית שהיא יותר קלה מזו שדן בה אותו פוסק, עדיין "ההכרעה בשאלה כבדה זו...אינה מסורה בידי מי שמצוי בשטח אלא רק לגדולי התורה".

מי בראש?

כל אמירה מן הסוג הזה מעוררת מיד את הבעיה הפשוטה של דירוג רבנים. למרבית הצער אין לנו שום סימן משמים המגלה מיהו רב גדול, מי בינוני ומי קטן. האמירה כי אדם צריך ללכת רק אחרי "רב גדול" פירושה המעשי הוא בעייתי מאד. היא בעצם קוראת לו להחליף את שיקול הדעת בענין הלכתי אחד ספציפי בשאלה הרבה יותר גדולה: מיהו הרב הגדול? לכאורה, בעל הבית הפשוט שאין לו כלים לדון בשאלה של כניסה להריון מתרומת זרע, או של חברה מעורבת, כל שכן שאין לו היכולת לקבוע מיהו גדול הדור.

כולנו מכירים, בנוסף לכך, את התהליך בו הופכים רבנים מסוימים למאורות הדור בעיני ציבור בעלי הבתים. לא מספר התירוצים לרמבמ"ם מוקשים קובע כאן, וגם לא מהלכים גאוניים מיוחדים בסוגיית תקפו כהן, אלא תעמולה רעשנית ורדודה המשולבת בסיפורי נסים מפוקפקים ובשאר הבלים היוצא בהם. לכאורה עדיף לדון על עצם הענין. אך מעבר לכך, מתחבאת כאן גם בעיה יותר גדולה.

חרדים אז, חרדלים היום:

כשהייתי בישיבה תיכונית היו כל הרמ"ם בישיבה חרדים. מבחינתם שיא ההצלחה של המפעל החינוכי היה הפיכתם של התלמידים לחרדים, ולשם כך הם הזמינו רבנים וגם בחורים משיבות ליטאיות שעניינן בכך כדי שישפיעו עלינו, התלמידים, לבוא ללמוד אצלם.

למסבירים החרדים היה קו טיעון פשוט ואפקטיבי שהלך פחות או יותר כך: מכיוון שכולנו יהודים שומרי מצוות וכולנו רוצים לקיים את התורה, לא נותר אלא לבדוק מה מבין הדרכים הנוהגות בעם ישראל היא המתאימה (עד כאן נענו התיכונים התימנים בראשיהם בעוז). ובכן, תשעים וחמשה אחוז מבין לומדי התורה הרציניים של עם ישראל (נאמר, אלו שתורתם אומנותם) מאוגדים – זה היה המצב אז – תחת דגלה של מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל. מי בכלל יכול להעלות על דעתו ללכת בדרך אחרת? אם 95% מהרופאים בארץ ובהם כל הפרופסורים היו אומרים לך לטפל במחלתך בצורה מסוימת, היית מעלה בדעתך לטפל בה אחרת?

קו ההסברה הזה אינו אלא טיעון הגדולים במהדורה המקורית, והוא מגלה לנו כי נסיונם של הרב בר אלי ודומיו לחקות את שיח ה"דעס תירע" החרדי הוא דבר המביא לידי גיחוך. למרות כל ההבדלים

בין המצב דאז למצב היום, עדיין רובא דרובא של תופסי התורה לא רואים שום הבדל בין הרב שרלו לרב שפירא ובין הרב נריה לרב גורדין. בעיניהם זה נבלה וזה טרפה, זה עם הארץ מדאורייתא וזה אפיקורס מדרבנן. איך נוכל להכריע בין הצדדים? בטכניקות של מדידת זקנים והשוואת פראקים?

קרה כאן תהליך לא יאומן. בזמני היה כל בחור ישיבה תיכונית צריך לנמק לעצמו – מי יותר ומי פחות, מי בצורה מוצלחת ומי לא – מדוע איננו נכנע לטיעון הדעס תיירע. שנים מועטות לאחר מכן נכנסו לישיבות, במקום הרמ"ם החרדים, גל ראשון של יוצאי מרכז הרב ושאר ישיבות ציוניות, ואז נוצר נתק סוציולוגי בין לומדי התורה החרדים והדתיים-לאומיים. תחת חסותו של הנתק הזה פנו אלו לייצר "שיח גדולים" חדש שבמרכזו הרבנים שלהם, תוך התעלמות מן העובדה הזועקת כי מדובר על חלק זניח ושולי של עולם התורה בארץ ובעולם.

לא לדוקטרינת ה"דעס תיירע"

רמתם התורנית של הרבנים במקומותינו איננה אחידה. יש בהם יהודים שחונכו כי "צריך להאמין" שהחילונים השמאלנים בתל אביב הם בעצם דתיים ימנים שהתבלבלו, וחלקם מפנים את כח הפינטוז המפותח שניחנו בו גם לתחום פרשנות הגמרא והפוסקים בתוצאות המעוררות לפעמים הרמת גבה. יש כמובן גם לא מעט תלמידי חכמים רציניים ומוכשרים, אבל באופן כללי אין במחננו אדם היכול להכות שוק על ירך את למדני ירושלים, בני ברק, קרית ספר ודומיהם. אין גם הצגה של דרך למדנית רצינית אחרת, שונה מזו המקובלת בעולם הישיבות הכללי, ואפילו ברמת סיפורי הסבתא על מסורות סודיות שעברו כביכול מהגר"א, דרך ישיבת וואלוז'ין לאיזה רב בדורנו, יש לחרדים מעשיות יותר מוצלחות.

שאלת הסמכות בעולם התורה היא שאלה בלתי פתורה ובלתי פתירה. הכלל העולה ממסכת הוריות הוא כי אין לאיש, אפילו לא לסנהדרין גדולה, סמכות כנגד ההבנה בסוגיה של תלמיד הראוי להוראה. המצב הזה כבר ייצר הרבה מתחים בין רבנים בדורות קודמים, ואולי המקרה המפורסם ביותר קשור עם המחלוקת הסוערת סביב הגט מקליווא לפני 250 שנה, מחלוקת שחלק גדול ממנה נסב סביב תביעתו של בית הדין בפרנקפורט למעמד שאינו מתיר לחלוק עליו.

נכון, בסופו של דבר צריך להווצר איזה שיווי משקל הגיוני, ואינני בא להמליץ כאן על מצב של אנרכיה מוחלטת שבה כל אחד מבעלי הבתים יתחיל לשלוח שו"ת SMS לעצמו. אבל גם הצד השני צריך להיות ברור: חבילות הרעיונות המגדירה את הציבור הדתי לאומי כוללת בתוכה גם את החופש של הפרטים להפעיל חשיבה ביקורתית בשאלות הלכה ואגדה. מי שחושב שאין לאדם הפשוט סמכות להפעיל את השכל, מי שחושב – כפי שאומרים בבני ברק – שאת הראש יש לי בשביל לסחוב קרשים לסוכה ואת האזניים כדי לשמוע לגדולי הדור, שילך להיות חרדי ויעזוב אותנו במנוחה. אם כבר החלטת לצרוך את דוקטרינת הדעס תיירע ולבטל את השכל, לפחות תעשה את זה כמו שצריך, עם רבי חיים קנייבסקי ורבי נסים קרליץ, ולא עם גרסת החיקוי המקומית.